

Специфика на краткия разказ. *Кравата е самотно животно* от Давид Албахари

Николай Узунов

Николай Узунов е докторант по съвременна философия към СУ „Св.Климент Охридски“. Пише докторат върху „ранните“ произведения на Едмунд Хусерл. Теоретичните му интереси са предимно в сферата на феноменологията и модерната философия, а така също към философските измерения на литературата (по-конкретно при автори от XX век – Кафка, Пруст, Бернхард).

От XX век насам литературата и философията обръщат все по-голямо внимание на проблема за същността на езика. Условно това начало би могло да се открие с издадения през 1916 г. труд на Фердинанд дьо Сосюр – *Курс по обща лингвистика*. Разбира се, анализите на швейцарския езиковед не са първият опит за рефлексивно отношение спрямо структурата и спецификата на езика. Мнозина интелектуалци предприемат различни опити за осмисляне на проблеми от лингвистичната сфера (Хердер, Хумболд, Братя Грим и др.). Сред нововъведенията, разработени от Сосюр се открива и идеята за осъществяване на **сравнителен анализ между отделните (частни) езици**. По този начин езиковото поле не се разглежда единствено като самодостатъчна система, а се проследява неговото културно взаимоотношение с други езици, т.е. тук вече става въпрос за интерпретация на проблема от гледна точка на историческия процес на формиране (езикът в неговото развитие, в неговата генеза).

Изводите от *Курс по обща лингвистика* оказват влияние върху множество различни направления и школи – формализъм, структурализъм, семиотика (и на мислители като: Р. Барт, Н. Чомски, К. Леви-Строс, Ж. Лакан, Р. Якобсон, М. Фуко и др.). От гледна точка на философията проблемът за езика е основен за Лудвиг Витгенщайн и (в известна степен и в значително широк контекст) при Мартин Хайдегер. Едно от положенията, които се изменят през миналия век е, че езикът не е функция на говорещия, т.е. не съществува частен (личен) език за всеки от носителите му. С това бива разклатена тезата, според която доминираща роля в познавателния процес притежава т.нар. Subject. Погледнато през една нова перспектива (и употребявайки терминологията на М.Хайдегер) вече не човекът говори езика, а езикът "говори" чрез човека.

Реч и език са две сфери, които също добиват нова индивидуалност в *Курса*. За Сосюр, освен че езикът не е функция на говорещия, но е и система от знаци, която би могла да бъде изследвана отделно. Субектът попада (и винаги се намира) в историческа унаследена езикова среда. Той унаследява стереотипите, езиковите понятия и дори образите, създадения от матерния му език. Речта е единственото поле на относителна индивидуалност. В нея, чрез отделни речеви актове, субектът (като говорещия) е способен да изменя в известни отношения традициите в езиковото поле (от гледна точка на начина на словообразуване на думите това се случва много рядко, тъй като всеки език употребява почти винаги едни и същи флексии за образуване на нови езикови единици). За Сосюр "езикът е хранилище на акустични образи, а писмеността – осезаема форма на тези образи" (Сосюр 1992: 47). Впоследствие, особено при херменевтичните анализи на Гадамер, език и свят се отъждествяват, за да се открие идеята, че именно езиковата среда въвежда човека в определени отношения и му предоставя конкретен модел на поведение спрямо света.

Що се отнася до говорещия, то видно е, че неговото положение вече е променено. В една подобна перспектива, когато няма водеща роля в процеса, на субекта му се отрежда място на "слушател". Човекът се вслушва в езика – тезата изглежда сходна с мистични интерпретации на истината, според които говоренето (като особен вид предсказание) идва свише, а не е дело на индивидуалната личност. В своята статия *Езикът* Хайдегер, подлагайки на съмнение редица установени представи относно същността на езика, пише следното: "Езикът говори. Как стоят нещата с говоренето му? Къде го срещаме такъв? Разбира се, най-първо в изговореното. Именно в него се осъществява говоренето. В изговореното говоренето не е спряло. В изговореното е приютено говоренето" (Хайдегер 1999: 219).

По този начин езикът се интерпретира като особен вид система. От една страна се намира у всеки от говорещите го индивиди, но е и извън тяхната индивидуална воля (доколкото последните употребяват наготово елементите му). Изследванията на Сосюр вече правят възможно последвалото през XX век проблематизиране на **читателска рецепция** и **херменевтика на текста**. Смисълът на които и да било текст не е твърдо установен, като монолитно цяло, в написаното. Напротив, езикът е система, която е взаимнообусловена. В нея термините се намират в отношение един спрямо друг, а не са самостоятелни и отделни единици (напр. предлозите не означават нищо без употреба на съществително; така като взети сами по себе си, без идеята за цялото, езиковите единици също нямат логически смисъл). Пита се – от къде възниква смисълът на

цялото? По какъв начин се поражда? Единен ли е този смисъл. И как чрез структурата на езика, чрез употреба на едни и същи графични знаци, би могъл да съществува един напълно нов, различен от стария, смисъл?

Интерпретирани сами по себе си всички езикови нива (фонетично, морфологично, синтактично) сякаш не съдържат диалектичен преход между себе си. Разделяйки текста на ниво: звук, дума или изречение, то навсякъде действат различни закони на съгласуване, които не се отнасят към останалите. Затова т.нар. науки за текста срещат в себе си парадокс: обектът им на изследване е нещо цяло, което, при своето обособяване на части, всъщност се оказва нещо различно. „Затова за творбите – пише Рикъор в *От текста към действието* – съществува един интерпретативен проблем, несводим до простото разбиране на изреченията стъпка по стъпка. Стилистичният факт подчертава мащаба на феномена на творбата като глобално означаващо в качеството му на творба” (Рикъор 2000: 78). Съществуват ли градивни единици на романа, разказа, епоса? В своите литературни търсения Давид Албахари поставя на изпитание именно **формата на разказа**, типичните и установени разбирания, които имаме за всеки един жанр като цяло. *Кравата е самотно животно* е един модерен експеримент с езика, с неговите стереотипни граници и с поливалентността на неговия смисъл.

Най-характерно за основна част романите и разказите е последователността на историята. Каквито и езикови техники да бъдат употребени, то подобен текст винаги ни разказва нещо, независимо от неговото структуриране. Разказаното не бива да бъде непоследователно, колкото "накъсано" и "алогично" да бъде представена историята в него (подобни експерименти със структурата на текста се наблюдават в началото на модернизма, и особено след Джойс и по-късно Фокнър). В предговора към българското издание на сборника Албахари споделя: „Впрочем, що е „съвсем кратък разказ”? (...) Това е разказ, чиято дължина не надхвърля страничка текст, съответно – история, представена с възможно най-малък брой думи, без да пострада смисълът ѝ” (Албахари 2011: 13).

Така сред основните мотиви е и този, според който: "написаните изречения представляват само една от версиите на мислените изречения, съответно писането на всеки разказ е писане за писането на този разказ" (Албахари 2011: 160). В сборника *Кравата е самотно животно* историите предоставят активната роля по изграждане на смисъла единствено и само на четящия. Тук обаче не става дума единствено за една рецептивна естетика, която предоставя свободна игра със значенията на читателя.

Целта на Албахари е по-скоро да проследи наново акта на случване между именуването и случването на конкретното събитие. „Ако си седим в стаята – пише Албахари, - във фотьойла, и зад гърба ни изскърца паркетът, **има много начини** да си обясним неясния шум, но докато не се обърнем, няма да сме сигурни кой стои зад нас. Дали разказът не се съдържа във въпросното обръщане (курсив мой – Н.У.)” (Албахари 2011: 159).

Съобщеното най-често е предадено под формата на фрагмент. Като такъв той подлежи на интерпретация (интерпретации) от страна на читателя. Последният "довършва" разказа, доколкото предполага и създава възможни алтернативи за случилото се в текста. Следователно за разказа при Албахари много по-ценен е мигът на случване на смисъл, на конструирането на цялост. Опитът ни със света, в известна степен, борави с подобни принципи. Именно ние сме тези, които „придаваме смисъл”, влагаме ценностен характер на нещата от заобикалящия ни свят (интересни в това отношение са разказите: *Детайлите, Вечер, Последница*).

Показателен е и разказът *Маса*, съставен от едно изречение: "От всички предмети на масата само един не е остър" (Албахари 2011: 29). Съобщеното залага по-скоро на това, да изгради представа (дори картина) у читателя, отколкото да съобщава за нещо случило се. В предговора към *Кравата* Албахари отчита тази особеност, че разказът е задвижван винаги от глагола. Действие трябва да бъде налично, тъй като няма да има нищо за разказване. Спрямо разказа биха могли да бъдат задавани въпроси (по този начин читателят сам на себе си ще разкаже прочетеното), сред които:

1. Колко на брой предмети има на масата?
2. Какви са те? Типични за една маса ли са или върху нея е поставено нещо друго?
3. Какъв е онзи предмет, който не е остър? Защо смисълът попада именно върху него? С какво той е важен?
4. Каква е целта му, за да се намира на масата?
5. Къде се намира тази маса?
6. Кой и с каква цел е подредил предметите върху масата?

Играта на стъклени перли би могла да продължава безкрай. Хипотезите обаче ще бъдат единствено под формата на конюнктив. Читателят не само следва вече баналната теза, че „всеки чете един текст и го интерпретира напълно уникално”, но се обръща внимание върху самия процес на изграждане на смисъл. Как се случва той. Местата на автор и читател са, ако не преобърнати, то поне равнозначни. Сред тезите на Албахари

е и тази, че писателят се намира в пасивна роля спрямо езика (писателят е протоколчик на доловеното в думите!). Затова авторът вече не изгражда действие, под формата на разказ или друг тип история, което да бъде интерпретирано според класическия модел на структурата „ако А, например, извърши еди-какво си, то оттук следват Б, В и т.н.“.

По своя замисъл разказите от *Кравата е самотно животно* са близки до притчите, басните и дори до традицията на източното писане. Защото „читателят прави собствени открития, той не е механична играчка, която усвоява чрез безбройни повторения, а сам взема от текста каквото му е необходимо. Четенто е непрекъснат процес на приспособяване, на своеобразно самопознание, себеоткриване дори там, където изобщо не сме очаквали” (Албахари 2011: 162). С той свой ход Албахари осъществява стъпка напред в традицията на литературната херменевтика. При Яус, в статията му *Поетичният текст в смяната на хоризонта на разбирането*, читател и автор не носят знак на тъждественост.

Ролята на четящия *Кравата е самотно животно* не е ограничена единствено до смислите, които възникват от хоризонта на очакване (каквото е случаят при Яус). Разкази като *Маса*, *Малка светлинка* и *Истинска история* онагледяват отношението на автора им спрямо функцията на жанра разказ (дори и в отношение на противопоставяне към класическите разбирания относно формата и структурата на жанра разказ). Кой всъщност ще бъде пишещият – авторът или читателят?

Литература:

1. Албахари, 2011, Кравата е самотно животно, изд. Жанет 45, София.
2. Еко, У., 2004, Кант и птичечовката, изд. Дом на науките за човека и обществото, София.
3. Гадамер, Х., 1997, Истина и метод, изд. ЕА, Плевен.
4. Панчева, Е., Личева, А., 2005, Теория на литературата. От Платон до постмодернизма, изд. Колибри, София.
5. Рикъор, П., 2000, От текста към действието, изд. Наука и изкуство, София.
6. Хайдегер, М., 1999, Същности, изд. Гал-Ико, София.
7. Яус, Х., 1998, Исторически опит и литературна херменевтика, у-ско изд. Св. Климент Охридски, София.